

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК338.435

Пархомець М.К.,
д.е.н., професор кафедри обліку і правового забезпечення АПВ
Уніят Л.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки, організації і планування в АПК
Тернопільський національний економічний університет

ДОХОДИ ТА ФАКТОРИ ЇХ ЗБІЛЬШЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

Parhomets M.K.,
Dr. Sci. (Econ.), professor of the Department
Accounting and legal support APV
Uniyat L.M.,
Cand. Sci. (Econ.), associate professor of Department Economics,
Organization and Planning in AIC
Ternopil National Economic University

INCOMES AND FACTORS OF THEIR INCREASE IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF REGION: THEORY, METHOD, PRACTICE

Постановка проблеми. Ринкові умови та глобалізація світової економіки обумовлюють нагальну потребу збільшувати дохідність усіх підприємств України. Особливо важливе значення має підвищення дохідності для підприємств сільського господарства, яке забезпечує населення продуктами харчування, дає робочі місця та сировину для інших галузей національної економіки. За роки незалежності України галузі сільського господарства зазнали значних втрат, більшість з них перебувають у важкому економічному стані. Тому підвищення дохідності підприємств агропромислового виробництва як на регіональному, так і національному рівні є надзвичайно актуальною проблемою, що і зумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження дохідності сільськогосподарських підприємств, напрямів підвищення їх прибутковості та рентабельності висвітлені у працях вітчизняних вчених, зокрема: В. Андрійчука, П. Березівського, В. Геєця, Ю. Губені, М. Маліка, П. Саблука, О.Шпичака та багатьох інших науковців [1-9]. Водночас потребують подальшого дослідження питання щодо регіональних особливостей забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств залежно від конкретних умов виробництва, що й обумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка організаційно-економічних засад підвищення дохідності й прибутковості основних галузей рослинництва сільськогосподарських підприємств Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінцевою метою аграрного бізнесу і підприємництва в сучасних умовах господарювання підприємств, як свідчить практика, є збільшення доходу і валового прибутку від виробництва й продажу продукції та надання послуг. Саме обсяги доходу і валового прибутку є основним джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку агропромислового виробництва регіонів.

Доходи товаровиробників безпосередньо створюють фактичні умови відтворення ресурсів економіки, впливають на величину попиту та обсяги споживання, і таким чином, приймають участь у регулюванні економічної системи регіону, країни загалом.

Варто зазначити, що доходи в процесі підприємницької діяльності виконують відтворувальну, регулюючу та стимулюючу функції виробництва. Відтворувальна функція доходів полягає у забезпеченні відтворення ресурсів суб'єктів господарювання та економічної системи загалом. Регулююча функція - здійснюється в процесі регулювання розподілу ресурсів між підприємствами, галузями та регіонами, виявляючи при цьому нестачу або надлишок ресурсів у конкретному виробництві. Стимулююча функція доходів покликана вполювати товаровиробників до ефективного використання наявних ресурсів.

В процесі господарської діяльності сільськогосподарські підприємства використовують показники валового і чистого доходу. Валовий дохід – це частина вартості виробленої валової продукції та наданих послуг у поточних цінах за мінусом вартості матеріальних витрат, тобто знову створена вартість, яка включає заробітну плату та прибуток за певний період (рік). Валовий дохід сільськогосподарських підприємств є важливим узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності.

Дохід суб'єктів господарювання – це сума коштів у грошовій формі, одержана в результаті підприємницької діяльності.

Чистий дохід аграрних підприємств – це вартість валового доходу, зменшена на суму різних видів податків та інших обов'язкових платежів.

Кінцевим економічним результатом діяльності сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах, як свідчить література [1; 2; 4; 5; 8; 9], є тільки прибуток.

Прибуток у ринкових умовах є кінцевою метою будь-яких суб'єктів комерційної діяльності, в тому числі й у сільськогосподарському виробництві. При цьому, якщо кінцева мета не досягається (за винятком екстремальних ситуацій), бізнесова діяльність оцінюється як неуспішна, а суб'єкт господарювання за відсутності фінансових резервів має припинити свою підприємницьку діяльність. Обсяг прибутку характеризує про рівень економічного стану підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. Чим більше отримує прибутку підприємство за певний період, тим міцніший його економічний стан і положення на ринку. Маючи достатню суму прибутку, підприємство має можливість запроваджувати нові прогресивні, ресурсощадні технології виробництва рослинницької та тваринницької продукції на інноваційній основі, здійснювати розширене виробництво, поліпшувати якість продукції, підвищувати оплату праці та його конкурентоспроможність господарської діяльності. Все це засвідчує, що прибуток розглядається як критерій ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств в умовах ринкового середовища.

Отже, прибуток – це показник, що характеризує перевищення доходів над витратами, понесеними підприємством у результаті виробництва.

Аналіз аграрного виробництва передбачає використання різних показників прибутку, які можна класифікувати за найважливішими ознаками поділу і виду прибутку (табл. 1).

Подана класифікація характеризує усі основні сторони функціонування прибутку як економічної категорії.

Складання фінансової звітності передбачає використання наступних видів прибутку: валовий прибуток; прибуток від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; прибуток від звичайної та надзвичайної діяльності; чистий прибуток підприємства. Саме ці види прибутку найбільше використовуються у господарській діяльності аграрних підприємств.

Валовий прибуток розраховують як різницю між вартістю реалізованої продукції та витратами на її виробництво.

Зазначимо, що найбільшу частину прибутку сільськогосподарське підприємство отримує від основної виробничої діяльності (галузі рослинництва та тваринництва).

Таблиця 1

Класифікація прибутку у аграрному підприємстві.

Ознака прибутку	Вид прибутку
Вид діяльності	Прибуток від основної (операційна, інвестиційна, фінансова) діяльності; надзвичайних подій.
Порядок розрахунку	Валовий прибуток; прибуток від основної діяльності до оподаткування; загальний і чистий прибуток
Джерела формування	Прибуток від діяльності: основна (операційна); фінансова; інвестиційна; інший прибуток.
Розмір прибутку	Прибутки: мінімальний; цільовий; максимальний.
Ступінь обліку	Прибутки: номінальний; реальний (скоригований на темп інфляції у звітному році).
Економічний зміст	Прибутки: бухгалтерський; економічний; об'єкт оподаткування.
Країна отримання прибутку	Прибутки: отримані в Україні; отримані за її межами.
Характер оподаткування	Прибутки: оподатковуваний; неоподатковуваний (пільговий).

Джерело: розробка авторів на основі [9, с. 23-28]

Певну частину прибутку підприємство може отримати за рахунок виконання для інших виробників різноманітних робіт і послуг (будівельні, транспортні та ін.), реалізації продукції господарств населення (молоко, м'ясо тощо), надання платних послуг населенню. Ця частина прибутку характеризує розмір прибутку від іншої реалізації.

Водночас, підприємство може мати прибуток від позареалізаційної діяльності, зокрема: різниця (сальдо) між штрафами, пенею, неустойками, орендна плата від використання основних засобів тощо.

Узагальнюючим фінансовим показником суб'єкта господарювання є його балансовий (чистий) прибуток, тобто загальна сума прибутку підприємства від усіх видів діяльності за рік.

В сучасній економічній науці розглядають три різних концепції прибутку: бухгалтерська, економічна і податкова. Економічний прибуток є величиною фінансового результату – досягнутого за умови найефективнішого використання коштів. Величина економічного прибутку є вирішальним критерієм визначення реальної прибутковості підприємства, характеризує рівень винагороди за підприємницьку діяльність. Податковий прибуток – це певна умовна величина, розрахована відповідно до правил, передбачених податковим законодавством, і призначена для визначення об'єкта оподаткування.

Бухгалтерський прибуток характеризує рівень господарювання сільськогосподарських підприємств, і тільки він є джерелом фінансування виробничо-технічного та соціального розвитку підприємств, формування доходів державного бюджету.

Розмір доходу (прибутку) підприємства залежить від чотирьох основних факторів першого рівня співвідпорядкованості: обсягу реалізації продукції; її структури; собівартості та рівня середніх реалізаційних цін. Водночас кожен із названих факторів зазнає впливу інших чинників – складових внутрішнього і зовнішнього економічного середовища.

Аналіз динаміки дохідності проведемо на прикладі сільськогосподарських підприємств Тернопільської області (табл. 2).

Як видно з таблиці 2, виявлено чітку тенденцію щодо збільшення: вартості валової продукції у порівняльних цінах 2010 р.; доходу і валового прибутку у фактично діючих цінах. Так, наприклад, в середньому по підприємствах за 2009 – 2011 рр. збільшено вартість валової продукції з 2160,5 млн. грн до 2740,8 млн. грн, або на 26,9%; відповідно дохід – з 1012,3 млн. грн до 2621,3 млн. грн, що більше у 2,6 рази; валового прибутку – з 167,7 млн. грн до 734,7 млн. грн, або більше у 3 рази.

Збільшено вартість валової продукції, доходу і валового прибутку за аналізований період у галузях рослинництва і тваринництва. Водночас за цей період збільшилась частка

збиткових сільськогосподарських підприємств. Так, в середньому за 2006-2008 рр. частка збиткових підприємств становила 22,4%, а сума збитків – 83,1 млн. грн. Відповідно за 2009-2011 рр. частка збиткових підприємств збільшилась до 23,7% (на 1,3%), а сума збитків – до 110,1 млн. грн, або на 27 млн. грн.

Таблиця 2

**Динаміка дохідності сільськогосподарських підприємств
Тернопільської області**

Показники	В середньому за роки:		2011р.	2012р.	2012р. в % до 2011р.
	2006-2008	2009-2011			
Валова продукція у порівняльних цінах 2010р. - всього, млн. грн	2160,5	2740,8	3262,4	3715,4	113,9
Дохід (виручка) у діючих цінах – всього, млн. грн	1012,3	2621,3	3408,1	3831,7	112,4
Валовий прибуток (- збиток), млн. грн.	167,7	509,8	734,7	507,6	69,1
Рентабельність, %	19,9	24,1	27,5	15,3	-12,2
Продукція рослинництва					
Валова продукція, млн. грн	1912,3	2429,0	2912,8	3300,1	113,3
Доход, млн. грн	862,1	2341,2	3035,4	3381,1	111,4
Валовий прибуток (-збиток), млн. грн	178,5	498,5	716,6	475,3	66,3
Рентабельність, %	26,1	27,1	30,9	16,4	-14,5
Продукція тваринництва					
Валова продукція, млн. грн	248,2	311,8	349,6	415,3	118,8
Доход, млн. грн	150,2	280,1	372,7	450,6	120,9
Валовий прибуток (-збиток), млн. грн	-10,8	11,3	23,1	32,3	139,8
Рентабельність,%	-6,7	4,2	5,1	7,7	2,6

Джерело: авторська розробка

Позитивні тенденції щодо виробництва валової продукції, отримання доходу від реалізації продукції спостерігались і у 2012 р. Однак, в 2012 р., як видно із таблиці 2, було значно менше отримано валового прибутку як в цілому по господарствах, так і в галузях рослинництва.

Вплив структури виробництва і продажу продукції на дохідність сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за останні три роки наведено у таблиці 3. Як видно з таблиці 3, найбільше валового доходу в галузях рослинництва забезпечують зернові та зернобобові культури і цукрові буряки.

Серед зернових культур найбільше доходу і прибутку отримують від вирощування і реалізації пшениці, кукурудзи на зерно, ячменю. Найбільш прибутковими є гречка і горох, що зумовлює підприємства приділити увагу та збільшити виробництво і продаж саме цих культур на найближчу перспективу.

Збитковим є виробництво і продаж жита, що свідчить про недостатню увагу з боку підприємств до цієї культури. Водночас зерно жита користується значним попитом і використовується для випічки житнього хліба.

В групі технічних культур за останні три роки найдохіднішими є цукрові буряки, насіння ріпаку та соняшнику. Однак доходи цих культур мають значну диференціацію як за роками, так і районами та підприємствами. Все це свідчить про низьку урожайність цих культур та значну залежність від природних умов, попиту на внутрішньому ринку тощо.

Збитковою залишається галузь картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області. Так, у 2012 р. середня собівартість 1ц картоплі в аграрних підприємствах області становила 191,08 грн, а середня ціна реалізації 1ц продукції – 146,56 грн. Таким чином на кожному 1ц реалізованої картоплі господарства отримали збитки на суму 44, 52 грн, рентабельність галузі склала (-23,3%).

Таблиця 3

Структура продажу і дохідність продукції рослинництва
сілськогосподарських підприємств Тернопільської області

Назва продукції	2010 р.			2011 р.			2012 р.		
	дохід (виручка), млн. грн	валовий прибуток (-збиток), млн.грн	рента- бельність, %	дохід (виручка), млн. грн	валовий прибуток (-збиток), млн.грн	рента- бель- ність, %	дохід (виручка), млн. грн	валовий прибуток (-збиток), млн.грн	рента- бель- ність, %
Зернові та зернобобові – всього	782,8	87,1	12,5	1297,2	223,1	20,8	1976,0	304,5	18,2
у.т.ч.:-пшениця озима	312,2	8,0	2,6	539,6	31,4	6,2	832,6	78,4	10,4
-пшениця яра	24,4	-1,0	-3,8	44,7	7,0	18,6	58,2	7,4	14,1
-жито	2,5	0,001	0,0	3,2	0,3	8,9	7,2	-1,8	-19,6
-ячмінь озимий	32,3	3,0	10,3	32,6	3,7	12,9	45,9	6,2	15,7
-ячмінь ярий	100,1	4,2	4,4	116,8	34,7	42,2	204,5	57,4	39,0
-гречка	17,6	8,1	84,9	16,1	6,4	66,2	24,9	5,6	28,8
-горох	9,2	2,8	43,1	5,3	1,1	25,3	8,6	2,0	29,3
-кукурудза на зерно	276,8	61,7	28,0	533,2	137,2	34,6	845,2	155,0	22,5
Цукрові буряки	753,9	125,4	20,0	913,0	315,3	52,7	483,9	31,9	7,1
Насіння соняшнику	37,1	9,2	32,8	57,0	17,7	45,2	63,4	12,9	25,6
Соя	60,0	0,001	0,0	106,5	15,7	17,3	128,1	27,0	26,7
Ріпак - всього	225,8	40,5	21,9	296,6	81,9	38,2	429,9	77,2	21,9
Картопля	84,1	21,1	33,5	169,8	9,6	6,0	128,9	-39,2	-23,3
Овочі - всього	19,7	8,0	68,8	24,6	1,2	5,1	12,8	2,1	19,6
Плоди	0,3	-0,3	-49,7	5,0	3,9	337,7	1,0	0,5	93,7
Ягоди	2,9	1,6	124,3	-1,6	-0,05	3,1	0,2	0,01	45,2

Варто зазначити, що основною причиною низької дохідності й прибутковості більшості підприємств аналізованого регіону є висока собівартість 1 ц продукції, яка обумовлена недостатнім рівнем урожайності усіх сільськогосподарських культур. Так, наприклад, урожайність за останні роки підприємства області мали: озимої пшениці до 30 ц/га, відповідно 54,6% виробників; ячменю ярого до 25 ц/га – 58,4%; кукурудзи на зерно до 60 ц/га – 66,8%; цукрових буряків до 300 ц/га – 52,2% підприємств. При цьому спостерігається значна диференціація як за урожайністю усіх культур, так і за їх собівартістю по районах, а тим більше господарствах. Для прикладу, різниця між найвищою і найменшою собівартістю у 2012 р. в господарствах районів становила: пшениці 70,7 грн; кукурудзи на зерно 104,64 грн; цукрових буряків – 17,42 грн. Наведені показники собівартості свідчать про можливість значного зменшення собівартості продукції за рахунок збільшення урожайності культур і на цій основі підвищення рівня дохідності та прибутковості аграрних підприємств.

Для аналізу динаміки дохідності виробництва і продажу зерна пшениці в сільськогосподарських підприємствах за районами Тернопільської області визначили коефіцієнт дохідності шляхом відношення доходу, отриманого від реалізації зерна на 1 грн. повних витрат, пов'язаних із його виробництвом і збутом (табл. 4).

Таблиця 4

Дохідність та собівартість продажу зерна пшениці підприємств за районами Тернопільської області

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	повна собівартість 1 ц зерна, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат	повна собівартість 1 ц зерна, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат	повна собівартість 1 ц зерна, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат
Бережанський	118,74	0,99	121,75	1,14	127,39	1,13
Борщівський	95,00	1,04	93,88	1,14	119,28	1,09
Бучацький	74,6	1,40	94,99	1,31	120,16	1,23
Гусятинський	103,31	0,92	147,42	1,14	154,09	1,02
Заліщицький	107,02	0,93	111,69	1,00	117,28	1,08
Збаразький	112,85	0,95	107,21	1,13	137,10	1,06
Зборівський	96,04	1,07	112,51	1,02	121,43	1,16
Козівський	138,51	0,66	141,94	0,99	133,36	1,05
Кременецький	121,64	0,81	199,27	0,65	175,42	0,88
Лановецький	107,79	1,03	134,69	1,02	140,67	1,05
Монастирський	158,25	0,59	154,05	0,89	104,72	1,32
Підволочиський	100,53	1,23	137,46	1,18	115,42	1,36
Підгаєцький	97,83	1,48	187,81	0,79	163,02	0,85
Теребовлянський	100,82	0,98	105,78	1,17	115,77	1,16
Тернопільський	84,35	1,14	95,93	1,37	123,59	1,21
Чортківський	100,94	0,95	124,45	0,94	124,41	1,15
Шумський	125,67	0,85	106,86	1,13	126,08	1,15
Разом по області	101,22	1,02	130,42	1,07	132,99	1,10

Джерело: авторська розробка

Як видно з таблиці 4, у підприємствах області виявлено тенденцію збільшення дохідності у зерновому господарстві. Так, коефіцієнт дохідності зерна пшениці упродовж 2010 – 2012 рр. в середньому по господарствах області збільшився з 1.02 до 1.10, або на

0,08 пунктів. Це свідчить про те, що на кожен гривню вкладених коштів у зернове господарство було отримано валового прибутку в 2010 р. – 2 коп. і 2012р. 8 коп., або на 6 коп. більше. Водночас коефіцієнт дохідності зерна пшениці має суттєву диференціацію за районами області. Для прикладу, найбільше і найменше значення коефіцієнта дохідності, як видно з таблиці 4, мало такі параметри: у 2010 р. відповідно 1,48 (Підгаєцький район) і 0,66 – (Козівський район) ; у 2011р.-1,37 (Тернопільський район) і 0,65 (Кременецький район); у 2012р. – 1,36 (Підволочиський район) і 0,85 (Підгаєцький район). Значно більший рівень диференціації виявлено безпосередньо у господарствах на місцях. Наведені суттєві коливання у показниках дохідності вказують на те, що дохідність зернової галузі обумовлена насамперед рівнем собівартості продукції та урожайності зерна пшениці.

Аналогічні фактори впливу собівартості продукції та ціни її реалізації на рівень дохідності виявлено у галузі буряківництва сільськогосподарських підприємств Тернопільської області (табл. 5). При цьому виявлено значні коливання рівня повної собівартості та ціни реалізації 1 ц цукрових буряків, що суттєво вплинуло на коефіцієнт дохідності галузі буряківництва.

Таблиця 5

Дохідність та собівартість продажу цукрових буряків підприємств за районами Тернопільської області

Райони	2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	повна собівартість 1 ц цукрових буряків, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат	повна собівартість 1 ц цукрових буряків, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат	повна собівартість 1 ц цукрових буряків, грн	коефіцієнт дохідності на 1 грн витрат
Бережанський	---	---	---	---	---	---
Борщівський	---	---	46,44	1,57	30,80	1,11
Бучацький	17,43	1,68	37,66	1,27	37,1	0,98
Гусятинський	95,00	1,10	68,43	1,46	42,54	1,10
Заліщицький	25,86	1,37	35,59	1,19	32,81	1,12
Збаразький	37,03	0,98	39,37	1,80	42,93	1,37
Зборівський	36,95	0,85	42,46	0,97	50,56	0,87
Козівський	57,69	1,69	51,01	2,04	44,94	1,03
Кременецький	33,76	0,99	35,16	1,18	46,82	0,94
Лановецький	43,55	1,27	41,21	1,06	33,14	1,11
Монастирський	57,01	1,96	---	---	47,17	1,01
Підволочиський	46,28	1,98	32,80	2,88	40,77	1,14
Підгаєцький	84,13	1,39	59,29	1,78	52,6	0,90
Теребовлянський	35,28	0,79	34,47	1,51	34,25	1,53
Тернопільський	35,37	1,02	53,79	1,27	36,27	1,23
Чортківський	41,38	0,70	57,68	1,10	35,17	1,15
Шумський	31,17	1,07	36,93	1,17	42,14	1,07
Разом по області	66,82	1,20	54,18	1,53	43,24	1,07

Джерело: авторська розробка

Так, наприклад, найменшими і найвищими рівнями повної собівартості 1 ц цукрових буряків були: у 2010р. відповідно 17,43 грн (Бучацький р-н) і 95,00 грн. (Гусятинський р-н); у 2011р. – 32,80 грн (Підволочиський р-н) і 68,43 грн (Гусятинський р-н); у 2012 р. – 30,80 грн (Борщівський р-н) і 52,60 грн (Підгаєцький р-н). Різниця між найбільшою і найвищою повною собівартістю 1 ц цукрових буряків становила: у 2010 р.- 77,57 грн (в 5,4 разу); у 2011 р. –

35,63 грн (в 2,1 разу); у 2012 р. – 21,80 грн (1,7 разу). Наведені показники засвідчили, що упродовж 2010 – 2011 рр. різниця між найменшим і найвищим рівнем повної собівартості мала чітку тенденцію до зменшення, тобто здійснювалось вирівнювання середньої собівартості 1 ц цукрових буряків за районами регіону.

Водночас різниця між повною собівартістю і дохідністю буряківництва в розрізі районів регіону залишається високою. При цьому, у 2012р.галузь буряківництва, як видно з таблиці, була збитковою у підприємствах Буцацького, Зборівського, Кременецького і Підгаєцького районів.

Дослідженнями виявлено важливу проблему галузі буряківництва в регіоні – відсутність єдиного методичного підходу до розрахунку цін реалізації буряків на цукрові заводи. У кожному районі регіону склалася різні варіанти взаєморозрахунків, котрі супроводжуються значною диференціацією цін. Для прикладу, найменшу і найвищу ціну реалізації 1 ц буряків на заводи мали підприємства: у 2010 р. відповідно 27,80 грн (Теребовлянський р-н) і 116,94 грн (Підгаєцький р-н); у 2011р.- 42,44 грн (Заліщицький р-н) і 105,43 грн (Підгаєцький р-н); у 2012 р. – 34,09 грн (Борщівський р-н) і 58,69 грн (Збаразький р-н). Різниця між найменшою і найбільшою ціною за 1 ц цукрових буряків становила : у 2010 р. відповідно 4,2 разу; у 2011 р.- 2,5 раза; у 2012 р. – 1,7 разу.

Зазначимо, що ще більшою була диференціація закупівельних цін у розрізі господарств регіону. Така значна строкатість стала основним гальмівним фактором розвитку буряківництва у Тернопільській області. Наведені показники переконують у тому, що в досліджуваному регіоні необхідно удосконалювати економічний механізм взаємовідносин учасників інтегрованого буряковиробництва, регулювання ціноутворення тощо.

Дані літератури [6,с .117] свідчать, що за сприятливої ціни на цукрові буряки у 2011р. (103,96 грн/ц) буряківництво Козівського району Тернопільської області навіть за найнижчої у регіоні урожайності (225 ц/га) досягло рентабельності 103,8 %. Повна собівартість продукції становила 51,01 грн/ц, а реалізаційна ціна була удвічі більшою (103,96 грн/ц). Водночас господарства Зборівського району, що мали порівняно із підприємствами Козівського району вищу урожайність, через вкрай низьку реалізаційну ціну буряків (43,21 грн/ц) зазнали збитків (-2,9%). Аналогічні приклади порушення економічних взаємовідносин між партнерами бурякоцукрового виробництва виявлено і в інших районах регіону, що є одним із головних факторів впливу на рівень дохідності сільськогосподарських підприємств.

Встановлено, що потужний вплив на дохідність та прибутковість аграрних підприємств здійснює урожайність цукрових буряків (табл. 6).

Таблиця 6

**Вплив урожайності цукрових буряків на дохідність галузі
у підприємствах Тернопільської області, 2009-2011 рр.**

Показники	Групи підприємств за урожайністю цукрових буряків, ц/га				
	I –до 200	II –200,1 –400	III – 400,1 і більше		
			всього	У т.ч. «Іванів- ське» Теребов- лянського району	«Україна» Підволо- чиського району
1	2	3	4	5	6
Кількість підприємств, од.	27	53	28	1	1
Середня урожайність у групі, ц/га	140	322	573	694	727
Зібрана площа буряків, га	75	214	494	530	1042
Виробнича собівартість 1 ц цукрових буряків, грн.	54,27	43,61	36,51	32,52	34,24
Повна собівартість 1 ц реалізованих ц/ буряків, грн.	63,64	49,04	51,12	44,00	47,81

продовження табл. 6

1	2	3	4	5	6
Ціна реалізації 1 ц ц / буряків, грн.	43,57	60,18	74,80	80,10	86,81
Отримано доходу, тис.грн.:					
- всього на підприємство	458	4152	21193	29468	65750
- на 1 га зібраної площі цукрових буряків	6,1	19,4	42,9	55,6	63,1
Отримано прибутку(-збитку):					
- на 1 ц проданих буряків, грн.	-20,07	11,14	23,68	36,12	39,0
- на 1 га зібраної площі, тис. грн.	-2,8	3,6	13,6	25,1	28,4
Рентабельність буряківництва, %	-31,5	22,7	46,3	82,1	81,6

Джерело: авторська розробка

Як видно з таблиці 6, з підвищенням рівня урожайності поліпшується економіка підприємств, а саме: зменшується виробнича і повна собівартість продукції; збільшуються доходи і валові прибутки з розрахунку як на одне підприємство, так і на 1 га зібраної площі цукрових буряків; підвищується рентабельність галузі буряківництва.

Порівняно найвищої ефективності буряківництва досягли підприємства третьої групи, що мали середню урожайність буряків 573 ц/га. Там з розрахунку на 1 га зібраної площі цукрових буряків було отримано валового доходу і прибутку відповідно 42,9 тис. грн та 13,6 тис. грн, рентабельність галузі становила 46,3%.

Значно кращих фінансових результатів, як видно з таблиці 6, досягли передові підприємства «Іванівське» Терехівського та «Україна» Підволочиського районів Тернопільської області. В цих господарствах урожайність цукрових буряків становила 694 – 727 ц/га, а обсяг валового доходу і прибутку з розрахунку на 1 га зібраної площі досягнув відповідно 55,6 тис. грн і 25,1 тис. грн та 63,1 тис. грн і 28,4 тис. грн, рентабельність галузі – 82,1 – 81,6 %.

Висновки та подальші дослідження. Встановлено, що підвищення урожайності усіх сільськогосподарських культур є одним із головних фактором зменшення собівартості продукції і на цій основі збільшення доходності та прибутковості аграрних підприємств.

Таким чином, підвищити доходність і прибутковість сільськогосподарських підприємств регіону і України загалом можна шляхом зменшення собівартості продукції на основі підвищення урожайності усіх сільськогосподарських культур, запровадження прогресивних ресурсоощадних технологій виробництва, раціонального використання наявних ресурсів та поліпшення якості продукції.

Література

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В. Г. Андрійчук. - вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Березівський П. С. Проблемні аспекти управління прибутком сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, Р. Р. Антонюк // Економічний простір. 2009. – № 21. – С. 312-320.
3. Гаврилюк М. М. Аграрнопромислового виробництва – інноваційний шлях розвитку / М. М. Гаврилюк // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 19-22.
4. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – К. : НАН України; інститут економічного прогнозування, 2000. – 344 с.
5. Малік М. Й. Підприємництво у розвитку аграрного ринку / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – № 11. – 2007. – С. 138–149.
6. Пархомиць М. К. Організаційно – економічні засади підвищення ефективності функціонування цукробурякового підкомплексу АПК : моногр. / М. К. Пархомиць, О. Р. Олійник. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 260 с.

7. Пархоμεць М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика : моногр. / М. К. Пархоμεць, М. З. Матвійчук. – Тернопіль: ВПД “Економічна думка ТНЕУ”, 2012. – 228 с.
8. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3-10.
9. Саблук П.Т. Проблем забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук. – Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19-37.
10. Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік // Статистичний збірник за редакцією В.Г. Кирича. – Тернопіль: – 2013. – 215 с.
11. Статистичний бюлетень. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010- 2012 р.р. – Тернопіль: 2013. – 60 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2006), "Efficiency to activity of agrarian enterprises: theory, method, analysis", monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.
2. Berezivskyi, P.S. and Antoniuk, R.R. (2009), "The problem aspects of income management of agricultural enterprises", *Ekonomichnyj prostir*, no. 21, pp. 312-320.
3. Havryliuk, M.M. (2005), "Agroindustrial complex production - an innovative way of development", *Ekonomika APK*, no. 8, pp.19-22.
4. Heiets, V.M. (2000), "Instability and economy growing", NAN Ukrainy, instytut ekonomichnoho prohnouzuvannia, Kyiv, Ukraine, 344 p.
5. Malik, M.Y. and Shpikulyak, O.G. (2007), "Enterprise in agrarian market development", *Economy of APK*, no. 11, pp. 138–149.
6. Parkhomets, M.K. and Oliinyk, O.R. (2013), "Organizational and economic principles of efficiency increase of sugar beet subcomplex functioning", monograph, Ternopil, TNEU, 260 p.
7. Parkhomec, M.K. and Matviichuk, M.Z. (2012), "The pricing in the enterprises of agroindustrial production: organization and method" monograph, Ternopil, VPD "Ekonomichna dumka TNEU", 228 p.
8. Sabluk, P.T. (2007), "The economic mechanism of agroindustrial complex in the market system of ménage", *Ekonomika APK*, no. 2. – pp. 3-10.
9. Sabluk, P.T. (2008), "The problems of Ukrainian agroindustrial production profitability providing in postindustrial period", *Ekonomika APK*, no. 4, pp.19-37.
10. Agriculture of the Ternopil area for 2012: Statistical collection, Ternopil, 215 p.
11. Statistical bulletin. Basic economic indicators of agriculture goods production in agricultural enterprises for 2010- 2012 year, Ternopil', 60 p.